

Fem schakt i Torggatan

L2011:4081

Torggatan

Linköpings stad och kommun

Östergötlands län

Helén Romedahl

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet/lokal/område/sträcka	Torggatan
Socken/stad	Linköping
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	L2011:4081
Digitala fastighetskartans blad	64F 7d SO
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH2000
Mätteknik	Totalstation
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-1782-2021
Länsstyrelsens handläggare	Åsa Westin
ÖM dnr	0043/2021
ÖM projektnr	001749
ÖM Intrasisnr	ÖM2021005
Beställare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Tekniska Verken i Linköping AB
Projektledare	Helén Romedahl
Biträdande projektledare	-
Personal	-
Fältarbetstid	2021-05-17 -- 24
Totalt undersöktes	70 m ²
Fynd	Nej
Foto	Digitala
Analys	¹⁴ C
Grafik	Helén Romedahl
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Fem schakt i Torggatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Syfte och metod	4
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar	5
Resultat	8
Slutkommentar	10
Referenser	11
Bilaga 1. Profilritningar	12
Bilaga 2. Kalibrerad ¹⁴ C-analys	14

Omslagsbild: Torggatan i Linköping år 1900, fotograferad av Didrik von Essen. Vy österut (OM.DVE.000072). Östergötlands museums digitala bildarkiv.

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

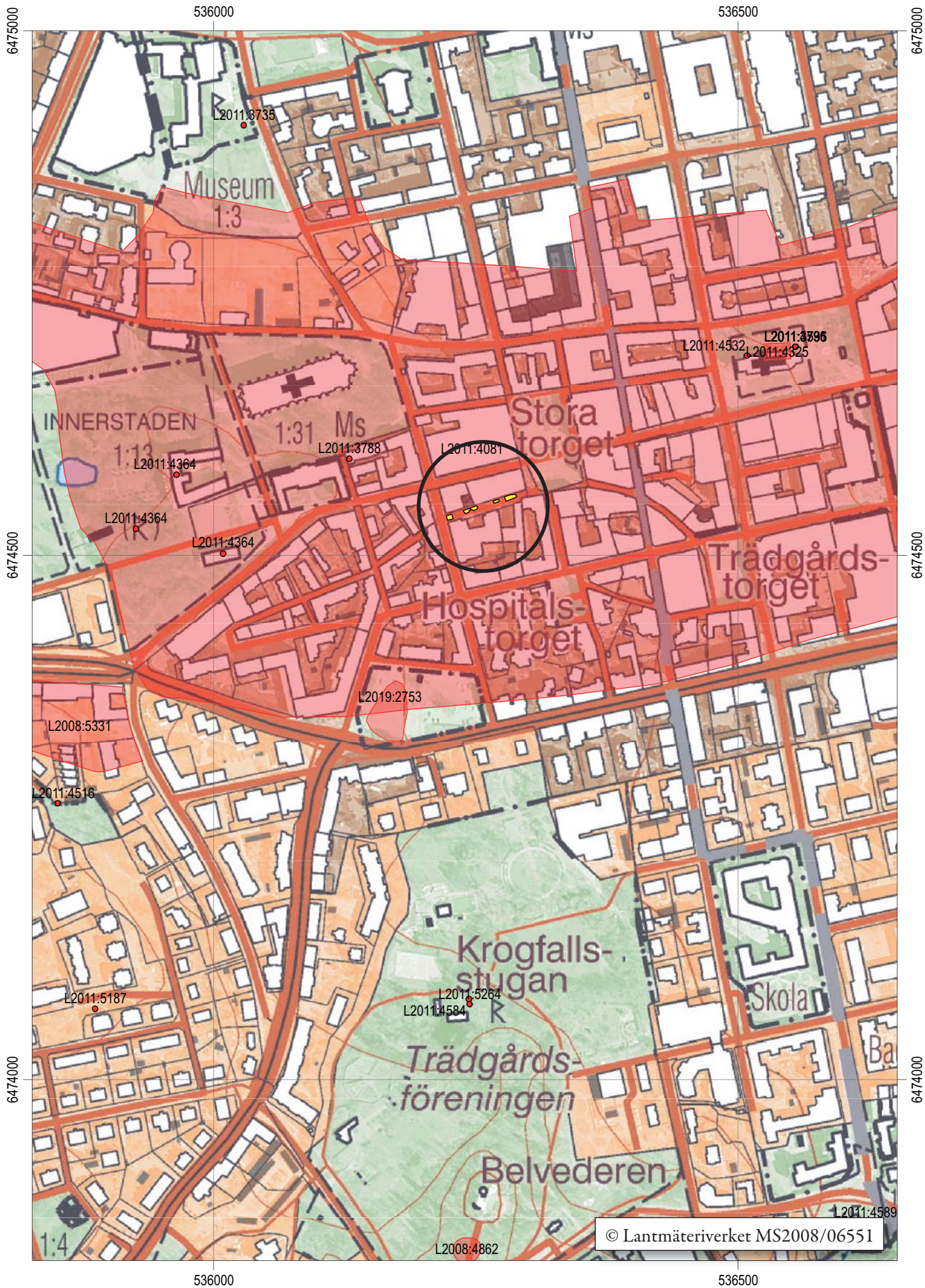
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Den 10 mars samt den 17-24 maj 2021 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Torggatan i Linköping, inom fornlämningsområdet L2011:4081, Linköpings medeltida och historiska stadslager. Arbetet utfördes med anledning av byte av VA-ledning i aktuell gata. I tre av schakten framkom lämningar i form av kulturlager och konstruktioner som äldre gatunivåer. I ett av schakten, närmast Apotekaregatan, uppgick kulturlagertjockleken till ca 1 m. Ett djurben från ett av dessa kulturlager kunde med hjälp av ¹⁴C-analys dateras till 1048 - 1253 e Kr (Ua-70884, 2 sigma).

Helén Romedahl
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5000.

Inledning

Den 17-24 maj 2021 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Torggatan i Linköping, inom fornlämningsområdet L2011:4081, Linköpings medeltida och historiska stadslager. Arbetet utfördes med anledning av byte av VA-ledning i aktuell gata. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland. För de arkeologiska kostnaderna svarade Tekniska Verken i Linköping AB. Ansvarig för fält- och rapportarbete var undertecknad.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att tillse att fast fornlämnning berördes så lite som möjligt av arbetsföretaget. Eventuellt framkomna lämningar skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Den arkeologiska undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning

varvid bevarade kulturlager och konstruktioner dokumenterades på sektionsritningar. Ett ben för ¹⁴C-datering samlades in. Schaktningen utfördes i redan upptagna VA-schakt vilket innebar att inga lämningar fanns bevarade i plan. Totalt fem schakt togs upp i gatan. Schaktdjupet uppgick till 1,6 - 1,8 m och bredden till 1,5 - 3 m.

Dokumentationsmaterialet i form av foton och sektionsritningar bevaras på Östergötlands museum.

Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar

Torggatan är centralt belägen inom Linköpings medeltida och historiska stadsområde, L2011:4081. Gatan ingick i det medeltida gatunätet och löper mellan Stora torgets sydvästra hörn och Apotekaregatan. Gatan

Figur 3. Upptagna schakt i Torggatan. Skala 1:1000.

var tidigare en del av Tanneforsgatan (Mölnogatan). I samband med att bebyggelsen på Holmen revs och Stora torget utökades delades vägen av och kom att kallas sydvästra respektive sydöstra Torggatan. Sedan sekelskiftet 1900 har de två gatorna hetat Torggatan respektive Tanneforsgatan (Höök 1968).

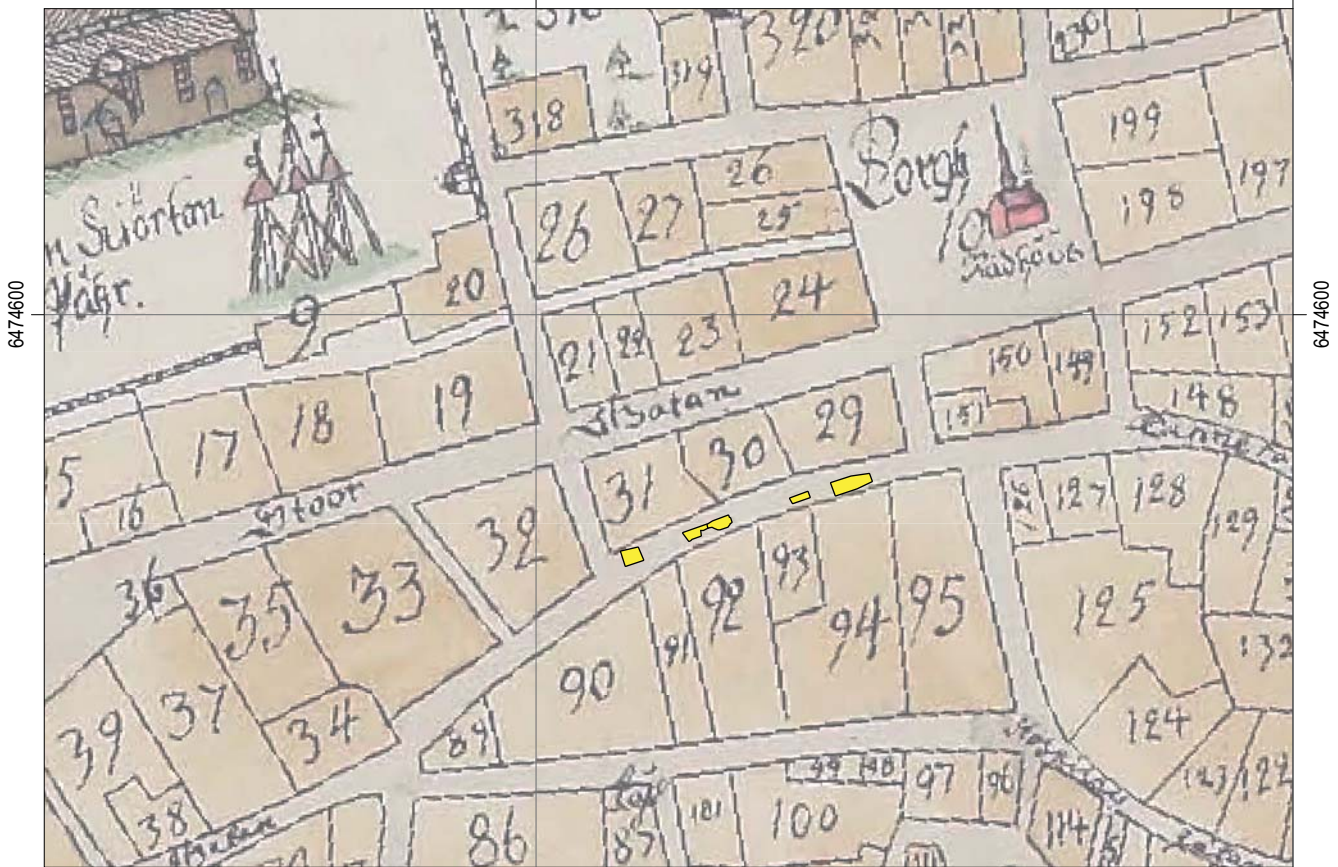
Torggatan hette under medeltiden Sandgatan eller Sandkorsgatan. Den är som tidigast belagd år 1337 (Tagesson 2002). Längs Sandgatan/Sandkorsgatan låg under medeltiden flera till domkyrkan kopplade residensgårdar (Tagesson 2002:295ff). Dessa gårdar kan i flera fall ha varit bebyggda med stenhus. I kv Epåletten har två stenhus legat vända ut mot Torggatan (Tagesson 2002). Det ena av dessa har varit placerat i kv Epåletten 12. År 1952 dokumenterades kulturlager med bl a bevarade träkonstruktioner inom samma fastighet (Lindahl 1952). Stenhusen i kvarteret tyder på att tomterna är medeltida med allt vad det innebär av bebyggelseämningar och kulturlager. Tagesson (2002) anser att tomterna tillhört de prebendegårdar som funnits i den medeltida stadens västra delar.

I Torggatan och i de omgivande kvarteren, kv Epåletten och kv Elektriciteten har flera arkeologiska undersökningar genomförts varvid det bl a framkommit

medeltida kulturlager, grundmurar till hus och träkonstruktioner. Östergötlands länsmuseum utförde i augusti 2009 en arkeologisk undersökning i Torggatan, då man i samband med schaktning för parkeringsplatser påträffat en äldre källare (se figur 7). Källaren, som delvis låg i Torggatan och delvis i trottoaren, var ca 17 m² stor. Vid undersökningen påträffades bl a yngre svartgods som daterar källaren till högmedeltiden. En murverksdokumentation utfördes i samband med undersökningen (Magnusson 2010). Den byggnad som källaren tillhört är ett av de stenhus i kv Epåletten 12 som nämns här ovan. Då hela kvarteret revs inför nybyggnation på 1950-talet så antogs även källaren ha totalförstörts. Landsantikvarie Bengt Cnattingius mätte 1953 upp stenhuset, där källaren ingick, inför den stundande rivningen. Detta stenhus har under medeltiden sannolikt varit en av residensgårdarna längs gatan och kan kopplas till S:t Bartolomeus prebende vilket instiftades av riddaren Ulf Asbjörnsson, Sparre av Tofta, år 1348. 1380 inhandlades en halv gård av prebendaten Sune Håkansson vilket mycket väl kan vara det stenhus vars källare nu kom i dagen (Tagesson 2002:295ff).

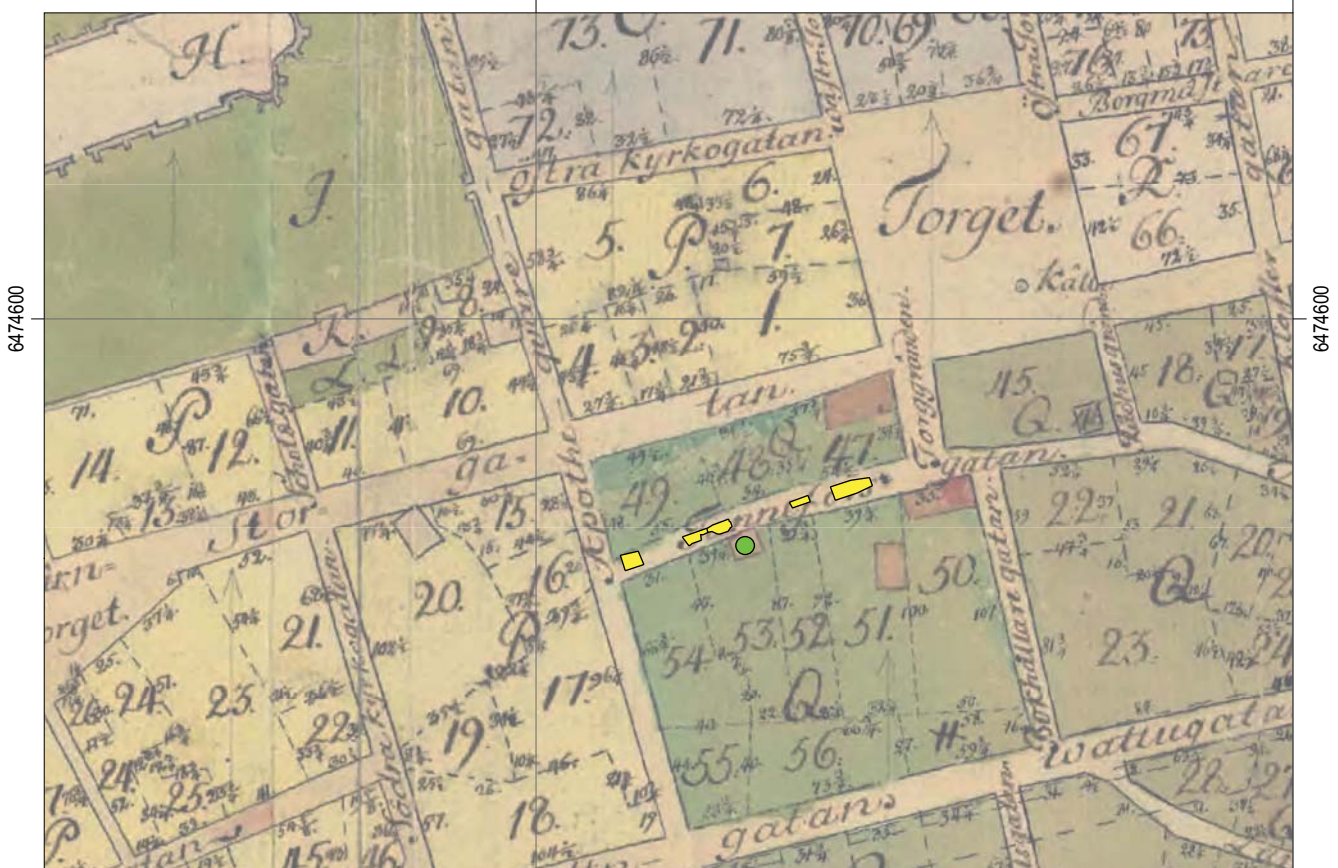
Figur 4. Parti av Torggatan år 1929, fotograferad av Lars Fredrik Lovén. Foto från öster. Östergötlands museums digitala arkiv (OM.L.00536).

6474600

6474600

Figur 5. Schakten mot bakgrund av 1696 års karta.

6474600

6474600

Figur 6. Schakten mot bakgrund av 1757 års karta. Grön punkt markerar den källare som undersökts och dokumenterats av Östergötlands museum (Magnusson 2010).

Figur 7. Den källare som påträffades i samband med en arkeologisk undersökning i Torggatan år 2009. Foto från söder, Mats Magnusson, ÖM.

Figur 8. Upptagna schakt i Torggatan samt markering av de sektioner som dokumenterades på ritning. Skala 1:1000.

Resultat

Totalt fem schakt togs upp i Torggatan. Två av dessa innehöll endast recenta återfyllda massor av sand. Tre av schakten innehöll bevarade kulturlager och konstruktioner. Schakten presenteras här från väst till öst och framkomna lager och konstruktioner anges i korrekt stratigrafisk ordning, d v s från de äldsta till de yngsta lämningarna.

Schakt 1122

Djup: 1,8 m

Bärlagertjocklek: ca 0,6 m

Kulturlagertjocklek: ca 1,1 m

Orörd markhorisont: på 1,7 m djup

Figur 9. Schakt 1122 som undersöktes i början av mars 2021. Foto från väster, Helén Romedahl, ÖM.

En ritning upprättades över den södra schaktsektionen (C1126). Äldsta stratigrafiska nivåerna var ett par homogena sandlager, tillsammans drygt 0,2 m tjocka (L6 och L7). Sanden överlagrades av ett skikt med mörkbrun lera som innehöll en del fragment av starkt nedbrutet trä (L5). Det nedbrutna träet kan eventuellt vara rest efter en äldre gatubeläggning, alternativt en bebyggelsenivå. Ett djurben i detta lager kunde med hjälp av ^{14}C -analys dateras till 1149 - 1227 e Kr (Ua-70884, 2 sigma). Ovan detta följde ett ca 0,2 m tjockt lager med kalkbrukssmul (L4). Ovan kalkbrukssmulet följde ett mörkgrått lerigt och relativt homogent lager (L3) i vilket man kunde ana en rad med stenar. Nästföljande, L2, var ett 0,1 m tjockt skikt med ljus grov sand. Sista nivån innan recenta bärlager var ett ca 0,3 m tjockt lager med gråbrun melerad sand som innehöll en del tegelkross och småsten (L1).

Figur 10. Sektion 1126. Röd punkt markerar den lagernivå i vilken det fanns ett djurben som ^{14}C -daterats till 1048 - 1253 e Kr (Ua-70884, 2 sigma). Foto från norr, Helén Romedahl, ÖM.

Schakt 1113:1

Djup: 1,6 m

Bärlagertjocklek: ca 0,3 m

Kulturlagertjocklek: ca 0,6 m

Orörd markhorisont: på 1,3 m djup

En ritning upprättades över den södra schaktsektionen (C1128). Äldsta stratigrafiska nivån var ett upp emot 0,3 m tjockt lager med mörkgrå lerig silt, L2. I kontaktytan mot ovanliggande lager syntes en fragmentarisk rad med småsten. Ovanliggande, L1, utgjordes av mycket kompakt grå sand i vilken det fanns enstaka kol och tegelkross. L4 var en tunn lins med sand. Sista nivån innan recenta bärlager var ytterligare en nivå med sand, L3.

Figur 11. Schakt 1113:1 och 1113:2. Foto från väster, Helén Romedahl, ÖM.

Schakt 1113:2

Djup: 1,6 m

Bärlagertjocklek: 0,5 m

Kulturlagertjocklek: ca 0,45 m

Orörd markhorisont: på 1,1 m djup

En ritning upprättades över den södra schaktsektionen (C1145). Lagren i dessa schakt uppfattades som diffusa, i några fall utan tydliga lagerskiljen (kontaktytor). Möjligen kan detta tyda på att lagren är omrörda (tidigare uppgrävda och sedan återfyllda). Äldsta stratigrafiska nivån var ett skikt med grus (L5), följt av ett skikt med ljus sand, L4. Ovan sanden följde L3, som bestod av mörkgrå homogen lera. Leran överlagrades delvis av L2 som var ett skikt med smuligt kalkbruk (L2). Sista nivån innan recenta bärlager var L1, som även detta bestod av mörkgrå homogen lera (figur 13).

Figur 12. Exempel på urschaktning (schakt 1206, se figur 3). Foto från öster, Helén Romedahl, ÖM.

Figur 13. Sektion 1145. Diffusa lagerskiljen kan tyda på att det egentligen rör sig om omrörda jordmassor.

Slutkommentar

Torggatan har i likhet med andra gator inom Linköpings medeltida och historiska stadsområde blivit hårt exploaterad, främst i samband med diverse ledningsdragningar. Därmed har större sammanhängande sekvenser med lager och konstruktioner från såväl medeltid som historisk tid gått förlorade. I aktuellt fall fanns den bäst bevarade stratigrafien i det schakt som låg närmast korsningen till Apotekaregatan, schakt 1122, där kulturlagertjockleken uppgick till drygt 1 m. Kulturlagrens mäktighet avtog sedan betydligt åt öster. Detta kan eventuellt indikera att gatan vid något (eller några?) tillfällen omformats genom urschaktning varvid lager och/eller konstruktioner ”skalats bort”. När dessa markgrepp i så fall har skett har inte gått att klarlägga men är ett förhållande som även konstaterats för kv Abboten, söder om Domkyrkan (Feldt 2017:4), och kv Dahlian (Guldsmedsgränd), drygt 100 m öster om Torggatan (Romedahl 2019:4). En tanke är att lämningar kan ha schaktats bort t ex i samband med återuppbyggnaden efter stadsbranden år 1700 men urschaktningen kan naturligtvis även skett under modern tid, kanske i samband med bebyggelse och asfaltering.

De äldsta stratigrafiska nivåerna i schakt 1122 utgjordes av sandiga och/eller siltiga homogena lager tolkade som ursprungligt matjordslager från vegetation eller odling. Lager med samma karaktär har tidigare dokumenterats på flera platser inom Linköpings medeltida stadsområde, däribland i Apotekaregatan (Romedahl 2021). Ovan sandlagren följde sedan ett relativt tunt skikt som bl a innehöll träflis. Ett djurben insamlat från denna nivå fick en datering till 1048 - 1253 e Kr (Ua-70884, 2 sigma). Möjligen kan det röra sig om en första gatubeläggning alternativt en bebyggelsenivå.

En annan gatunivå utgjordes av det skikt med kalkstensflis som följde på ovan beskrivna kontext. Liknande lager med kalkstensflis har dokumenterats på andra ställen inom stadsområdet. Kalkstensflisen låg här på en nivå om ca 1,4 m under dagens asfalterade markyta vilket överensstämmer med nivån för ett lager med samma innehåll som dokumenterades i en sektion i Apotekaregatan (Romedahl 2021), ca 16 m väster om aktuellt schakt i Torggatan. Ytterligare gatunivåer syntes i schakt 1122 samt 1113:1 som kompakta lager med sand och grus samt fragmentariska stenläggningar.

Referenser

- Feldt, A-C. 2017. *På abbotens innergård*. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands museum. Rapport 2017:4.
- Höök, I. 1968. *Gatunamn i Linköping*. Skriftserie utgiven av föreningen gamla Linköping, nr 11.
- Lindahl, A. 1952. *Arkeologisk undersökning. Profilritning mot Torggatan, Epåletten 12, Linköping, Östergötland*. Arkivmaterial. Östergötlands länsmuseum.
- Magnusson, M. 2010. *Källaren mitt i gatan, Torggatan i Linköping*. Östergötlands museum. Rapport 2010:15.
- Romedahl, H. 2019. *Senmedeltid i Guldsmedsgränd*. Östergötlands museum. Rapport 2019:65.
- Romedahl, H. 2021. *Byte av fjärrvärme i Apotekaregatan och nya brunnar i Storgatan*. Östergötlands museum. Rapport 2021:11.
- Tagesson, G. 2002. *Biskop och stad. Aspekter av urbanisering och sociala rum i medeltidens Linköping*.

Kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv

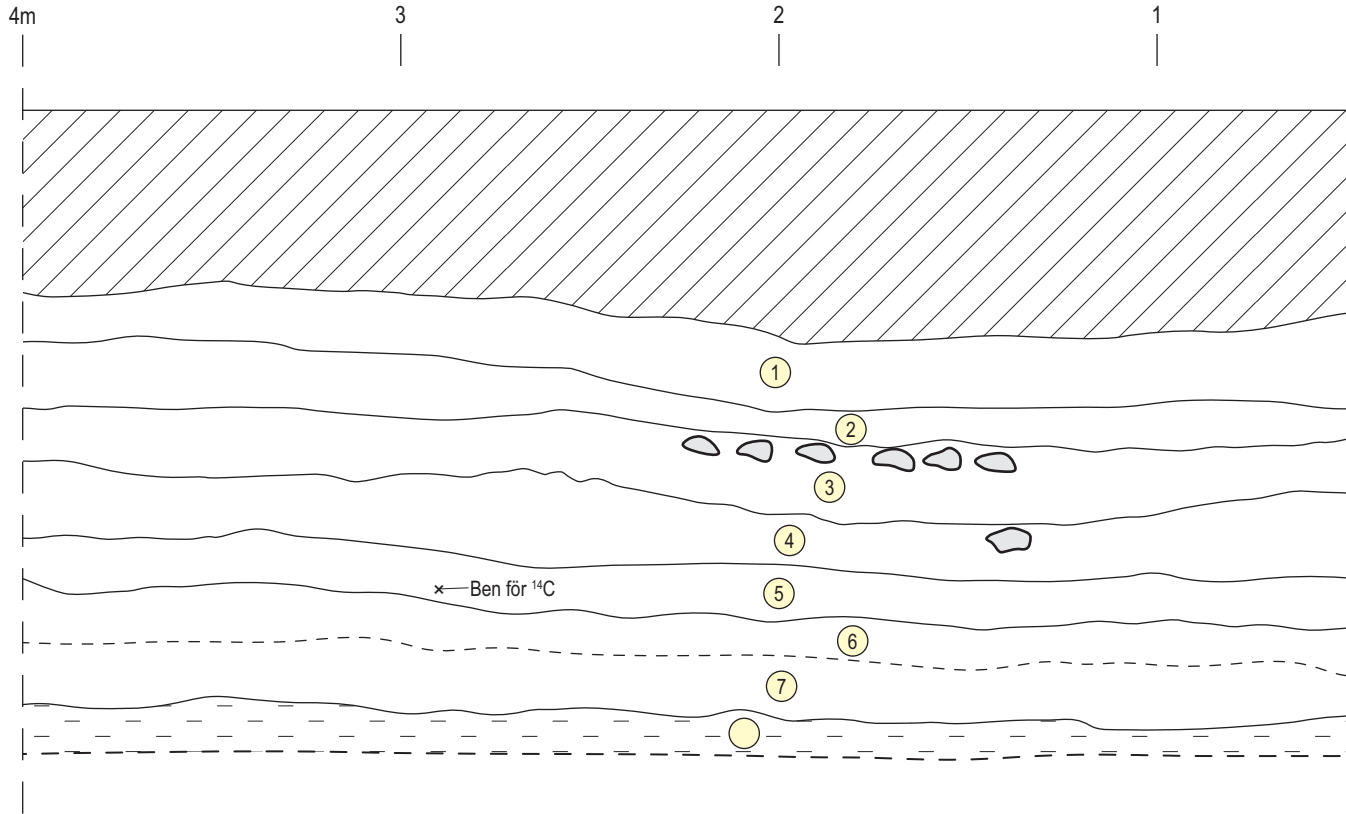
Akt D64-1:22. 1757. Linköping stad. Mätning

Linköpings stiftsbiblioteks samlingar

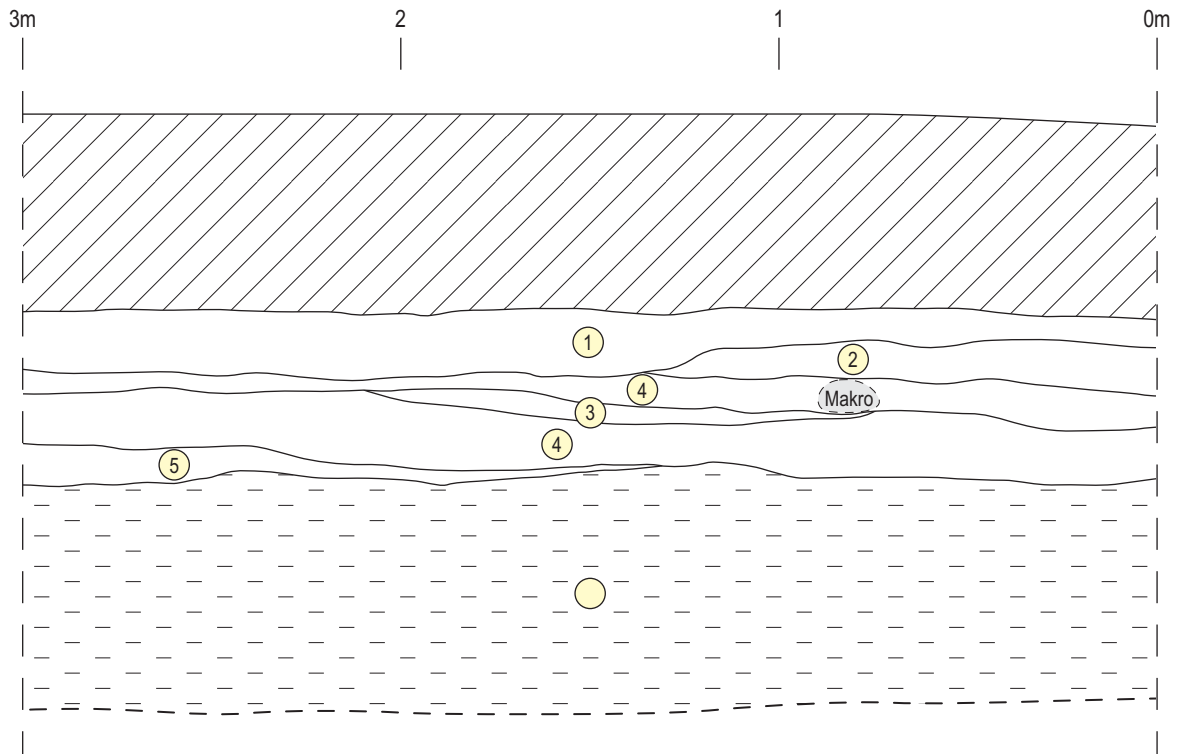
Linköping stad 1696. Geometrisk grundritning. Anders Nilsson

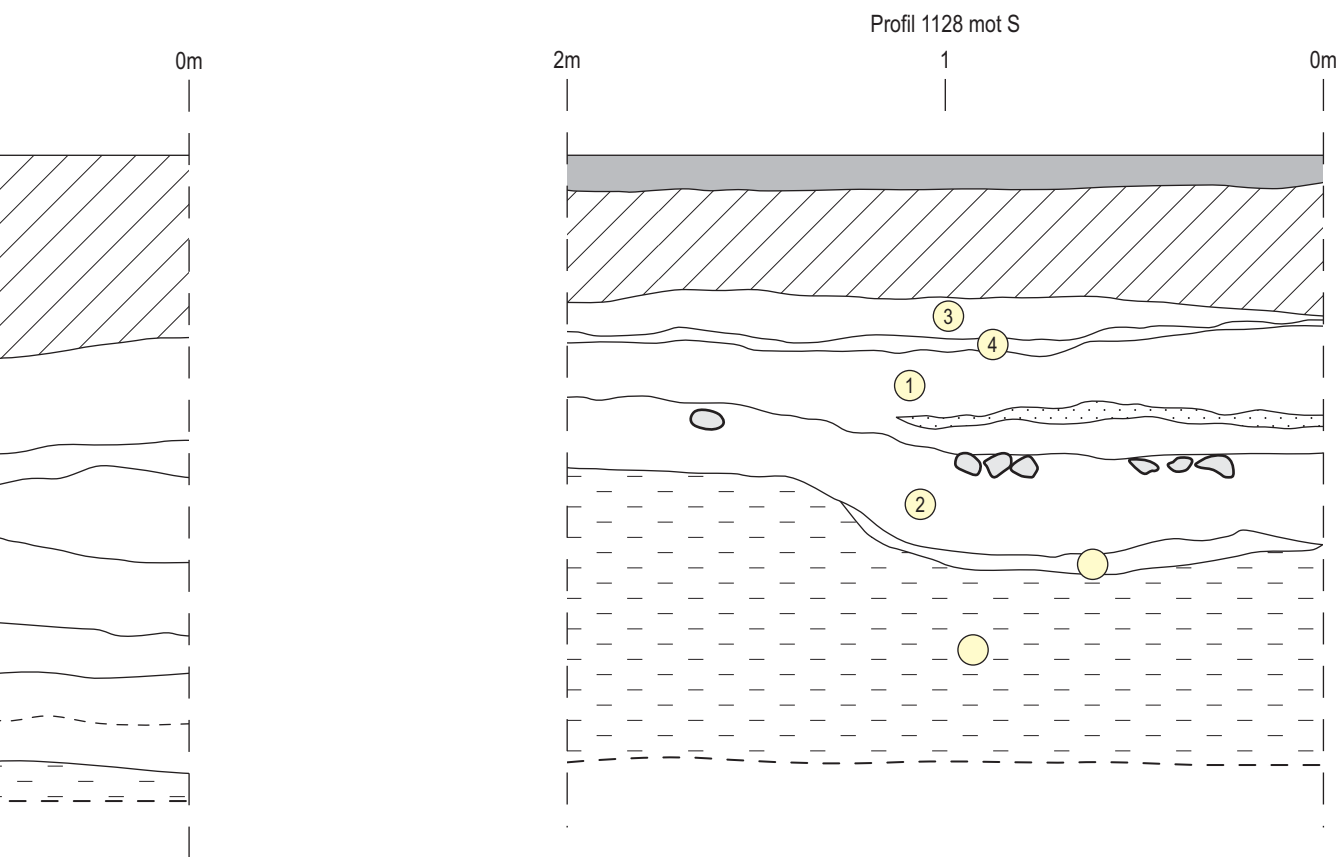
Bilaga 1. Profiliritningar

Profil 1126 mot S

Profil 1145 mot S

1126

- 1 Heterogen gråbrun melerad sand, något tegelkross och kolstänk.
- 2 Beige grov sand.
- 3 Mörkgrått lerigt, relativt homogent. Enstaka stenar. Möjlig gatu-/stenläggning i kontaktyta mot L2, dock gles och fragmenterad.
- 4 Beige/vitt kalkbrukssmul. Någon enstaka större bit kalksten. Jmf samma nivå i Apotekaregatan.
- 5 Mörkbrun lera. Något enstaka träfragment.
- 6 Grå homogen sand. Infiltration mot L7.
- 7 Beige, ljusgrå sand.

1128

- 1 Kompakt grå sand. Enstaka kol och tegelkross.
- 2 Mörkgrå lerig silt. Stenar i kontaktyta mot L1.
- 3 Brun/beige sand. Inslag av kol.
- 4 Sandlins.

1145

- 1 Mörkgrå homogen lera.
- 2 Kalkbrukssmul.
- 3 Som L1.
- 4 Beige sand.
- 5 Grus.

Torggatan

Linköpings stad och kommun, Ög

L2011:4081

Profilritning

Skala 1:20

Dnr 0043/21

Mars - maj 2021 Helén Romedahl

Renritning Lasse Norr

Bilaga 2. Kalibrerad ^{14}C -analys

Uppsala 2021-08-16

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Helén Romedahl
Östergötlands länsmuseum
Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård
Box 232
581 02 LINKÖPING

Resultat av ^{14}C datering av obränt ben från Torggatan, Linköping, Östergötland. (p 3786)

Förbehandling av benmaterial:

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten (pH 3).
3. Krossning i mortel.
4. 0.8 M HCl tillsätts, omrörning (30 min, cirka 10 °C) (apatit bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (8 h, 90 °C). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

Den fraktion som ^{14}C -bestäms i acceleratorn förbränns till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\%$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-70884	Torggatan. Lager 5	-21,1	876 ± 28

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2021.08.16
15:46:58 +02'00'

Karl Håkansson/Lars Beckel

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2021-08-16

Helén Romedahl
Östergötlands länsmuseum
Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård
Box 232
581 02 LINKÖPING

Resultat av isotopanalys av obränt ben från Torggatan, Linköping, Östergötland. (p 3786)

Förbehandling av benmaterial:

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten (pH 3).
3. Krossning i mortel.
4. 0.8 M HCl tillsätts, omrörning (30 min, cirka 10 °C) (apatit bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (8 h, 90 °C). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

Den fraktion som ¹⁴C-bestäms i acceleratorn förbränns till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{15}\text{N}\text{‰ AIR}$	C:N
Ua-70884	Torggatan. Lager 5	6,6	3,2

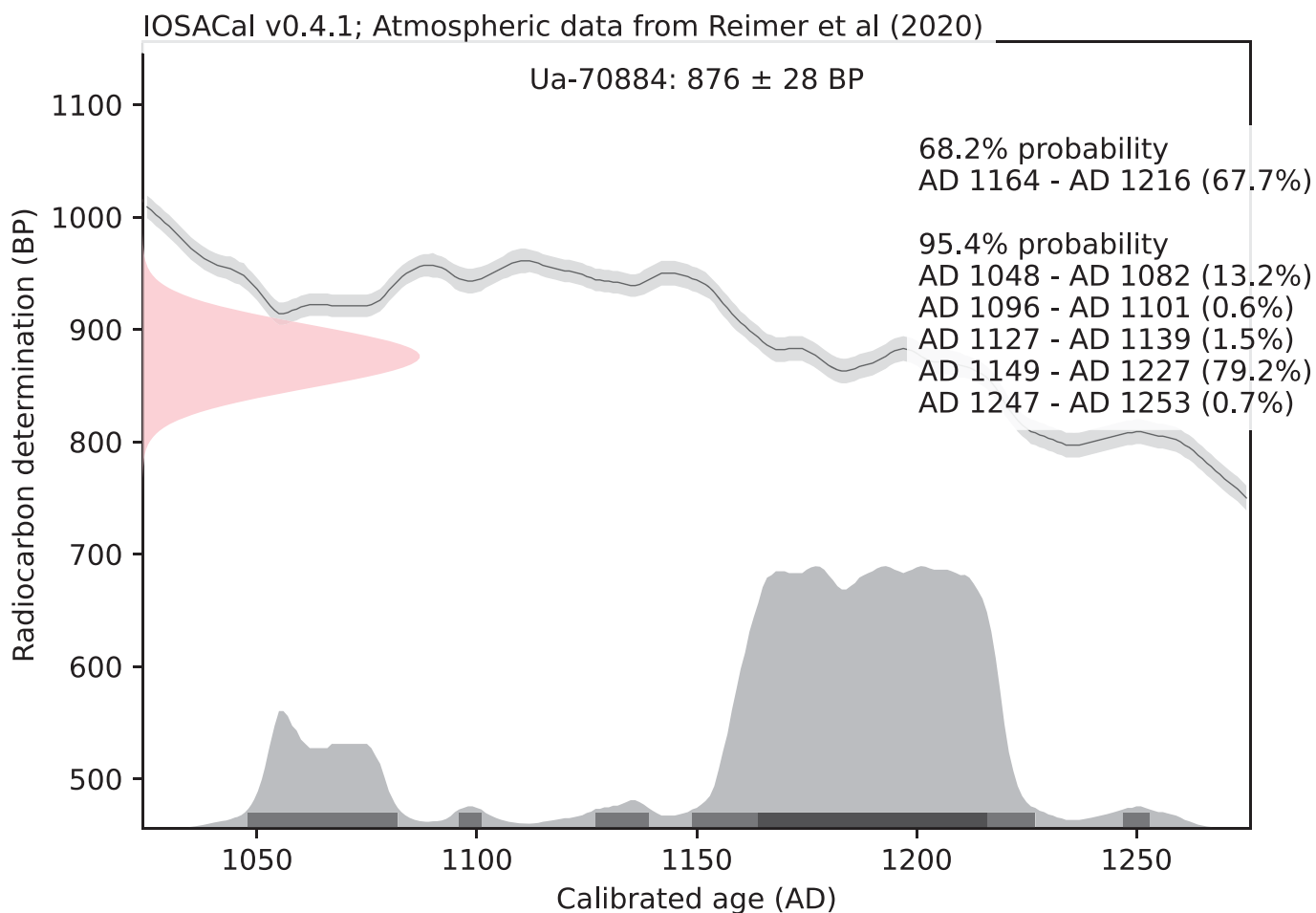
Med vänliga hälsningar

Karl
Håkansson

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2021.08.16
15:47:05 +02'00'

Karl Håkansson/Lars Beckel

Kalibreringskurvor

Under våren 2021 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Torggatan i Linköping, inom fornlämningsområdet L2011:4081, Linköpings medeltida och historiska stadslager.

Arbetet utfördes med anledning av byte av VA-ledning i aktuell gata. I tre av schakten framkom lämningar i form av kulturlager och konstruktioner som äldre gatunivåer. I ett av schakten, närmast Apotekaregatan, uppgick kulturlagertjockleken till ca 1 m. Ett djurben från ett av dessa kulturlager kunde med hjälp av ^{14}C -analys dateras till 1048 - 1253 e Kr (Ua-70884, 2 sigma).

ISSN 1403-9273

Rapport 2021:24